

ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

παρὰ τοῖς διαφόροις ἔθνεσιν, ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων
μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς.

Ἱστορικὴ Περίληψις.

Ὅσακις πρόκειται νὰ σπουδάσωμεν τὴν ἱστορίαν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἀνγκαζόμεθα πάντοτε νὰ καταφεύγωμεν εἰς τὴν καθολικὴν ἱστορίαν, μετὰ τῆς ὁποίας ἡ πρώτη τοσαύτην ἔχει σχέσιν καὶ τοσοῦτον στενωῶς συνδέεται, ὥστε ἡ ἀκριβὴς γνῶσις αὐτῆς προϋποτίθησι καὶ συνεπάγεται ἀναγκαιῶς τὴν σπουδὴν τῆς δευτέρας· τότε δὲ μόνον λαμβάνομεν γνῶσιν τῆς καταστάσεως τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ὅταν γινώσκωμεν ἐντελῶς τὴν πορείαν, ἣν ἔλαβε, καὶ τὰς φάσεις, τὰς ὁποίας διήλθεν ἡ τῶν ἐθνῶν ἱστορία.

Ἐξετάζοντες οὖν μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιστασίας τὴν καθολικὴν ἱστορίαν, διδασκόμεθα δύω τινὰ—ἀ. ὅτι, ἐφόσον οἱ ἄνθρωποι, ἐν τῇ ἀγρία αὐτῶν καταστάσει, δίκην θηρίων, διητῶντο ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις, καὶ εἰς οὐδὲν ἕτερον ἀπέβλεπον, ἢ τίνι τρόπῳ νὰ ὑπερασπίζωνται ἐκυτοῦς κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδρομῶν, πᾶσα ἰδέα τεχνῶν τε καὶ ἐπιστημῶν ἦν ὅλως παρ' αὐτοῖς ἄγνωστος· β'. ἀφ' οὗτο οἱ ἄνθρωποι, ἐξεληθόντες βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τῆς ἀγρίας αὐτῶν καταστάσεως, ἐν ἣ ἔζων μεμονωμένοι καὶ οὐδεμίαν πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν ἔχοντες, ἤρξαντο νὰ συνέρχωνται καὶ σχηματίζουσι φυλάς, καὶ διαιτῶμενοι ὑπὸ νόμους τινὰς νὰ κοινωνῶσι πρὸς ἀλλήλους, τότε καὶ ἡ ἐκ τῆς ἐλλείψεως πολλῶν τῶ ἀνθρωπίνῳ βίῳ χρησίμων προεργουμένη αἴσθησις ἐγένετο καταφανστετέρα. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ ἱστορία τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν· ἐκ τούτου δὲ γίνεται δῆλον ὅτι αἱ πλεῖσται αὐτῶν ἀποκύημα εἰσι τῆς ἀνάγκης. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἐγεννήθη ἡ Ἱατρικὴ, ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ Γεωργικὴ καὶ λοιπαὶ ἐπιστήμαι καὶ τέχναι, καθόσον δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι, ὑποκειμένοι εἰς τὴν ἐπενέργειαν τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιβρομῶν καὶ εἰς διαφόρους νόσους, καὶ ζητοῦντες τὴν τροφὴν αὐτῶν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς γῆς, ἐκτιζόν οἰκίας, ἀνεζήτουσαν τὰ πρὸς θεραπείαν τῶν νόσων αὐτῶν ἀνγκαιὰ φάρμακα, καὶ ἐκαλλιέργουσαν τὴν γῆν κλπ. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου προτιθέμενοι νὰ ἐνδιατρί-

ψωμεν, φέρε διέλωμεν τὴν πραγματείαν ἡμῶν εἰς τέσσαρας περιόδους ὧν—

Ἡ μὲν πρώτη ἀρχομένη ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων φθάνει μέχρι τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς.

Ἡ δὲ δευτέρα ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς ἀρχομένη διήκει μέχρι τῆς τῶν Ἀράβων.

Ἡ δὲ τρίτη περίοδος ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀράβων καὶ λήγει περὶ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα.

Ἡ δὲ τετάρτη τέλος ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος φθάνει μέχρι τῆς ἐποχῆς ἡμῶν.

Πρώτη Περίοδος.

Ἐκ τῶν ὀλίγων καὶ ἀμυδρῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων ἐθνῶν, εἰκόζομεν ὅτι ἅπαντα τὰ γνωστὰ ἡμῖν ἀρχαῖα ἔθνη, οἶον, Σῖνοι, Ἰνδοί, Ἀσσύριοι, Χαλδαῖοι, Φοίνικες, Ἑβραῖοι καὶ Αἰγύπτιοι εἶχον γνώσεις τινὰς περὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργουν μεθ' ἱκανῆς ἐπιτυχίας. Παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις μάλιστα, οἱ ὅποιοι ἦσαν καὶ τὸ ἔθνος τὸ μᾶλλον πεφωτισμένον, ἡ σπουδὴ τῶν ἐπιστημῶν ἀνήκεν ἀποκλειστικῶς τοῖς ἱερεῦσι μόνοις, οὓς ἐκάλουν *Ἱεροφάντας* καὶ *Παστοφόρους*. Ἄλλ' ἀφέντες τὰ ἔθνη ταῦτα, ὧν ἡ ἱστορία, διὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοῦ μετ' αὐτῆς συμμεμιγμένους μύθους καλυπτομένη ὑπὸ ἀδιαλύτου καὶ πυκνοῦ νέφους, καὶ γινομένη διὰ τοῦτο δυσεξερεύνητος, οὐδὲν λόγου ἄξιον παρέχει ἡμῖν, ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἧς τινος καὶ ἡ ἱστορία ὑπάρχει γνωστὴ παρ' ἡμῖν, καὶ τὰ πρὸς σπουδὴν αὐτῆς μέσα ἀφθονα.

Ὅταν ἐν ἔθνος, ἀρτισύστατον καὶ ἀρτιπαγές, καὶ μὴ ἔχον ἰδίους νόμους, ἐφ' ὧν νὰ ρυθμίξῃ τὴν ἰδιωτικὴν καὶ πολιτικὴν αὐτοῦ ἀγωγὴν, ἀλλὰ κυβερνώμενον κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ἔχῃ ὅμως ἔμφυτον κλίσιν εἰς πᾶν ὅ,τι συντείνει εἰς τε τὴν ὕλικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ πρόοδον, ἐν ἄλλοις λόγοις, τείνη νὰ λάβῃ τὸν ὑψιστον ἐκεῖνον βαθμὸν τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς ὃν βλέπομεν ἀφικόμενα σήμερον τὰ εὐνομούμενα ἔθνη, τοῦτο καταδεικνύει ἐναργῶς ὅτι, ὑπὸ αἰσιωτέροις οἰωνοῦς καὶ εὐνοικωτέρας περιστάσει, τὸ ἔθνος τοῦτο δύναται ν' ἀναπτυχθῇ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ ὕλικῶς καὶ ἠθικῶς, ἀποβάλλονταχέως τὴν προτέραν ἀγρίαν καὶ ἡμιπεπολιτευμένην αὐτοῦ κατάστασιν, καὶ γινόμενον τύπος καὶ ὑπογραμμὸς ἐτέρων ἐθνῶν. Τιοῦτον παριστᾷ ἡ ἱστορία τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος.

Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι παρ' οὐδενὶ ἴσως ἐτέρῳ ἔθνει εὐρίσκομεν τοσαύτην συνάφειαν καὶ σχέσιν τῆς ἱστορίας τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν μετὰ τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἱστορίας, ὅσον παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, οὐδὲλως σφάλλομεν. Ἐπὶ τῶν Ὀ-

μηνικῶν χρόνων, ἐποχῆς δηλαδή καθ' ἣν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος παρουσιάζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρώτην ἢ ἄρα φορὰν μετὰ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων αὐτοῦ, οἱ Ἕλληνες, καίτοι ἔχοντες κλίσιν ἰδίαν πρὸς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ἐγίνωσκον ταύτας ἀτελῶς, τῶν πλείστων δ' ἦσαν καὶ ἀδασεῖς ὅλων· διατι δέ; τοῦτο ἐξηγεῖται οἶκοθεν, ἐν ἀναπολήσωμεν κατὰ νοῦν τὴν πολιτικὴν, ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἄλλ' ἡ κατάστασις αὕτη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Κατοικοῦντες κλίμα εὐκρατον καὶ ὑπὸ αἴθριον καὶ λαμπρὸν καὶ γαλήμιον οὐρανὸν, τουτέστι μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων τοῦ φύχους καὶ τῆς θερμότητος, καὶ διὰ τοῦτο μὴ μετέχοντες οὔτε τῆς τραχύτητος καὶ αὐστηρότητος τῶν κατοικούντων ψυχρὰ κλίματα, οὔτε τῆς τρυφηλότητος καὶ μαλθακότητος τῶν κατοίκων τῶν διακεκαυμένων χωρῶν, ἀλλὰ πεπροικισμένοι ὑπὸ εὐαισθησίας καὶ εὐφυΐας, πλήρεις δὲ ζωηρότητος καὶ ἀγχινοίας συνημμένης μετ' ἀνδρίας, κυβερνώμενοι δὲ ὑπὸ νόμων καταλλήλων τῷ κλίματι καὶ τοῖς ἥθεσιν αὐτῶν, ἀπολαύοντες δὲ καὶ πλήρους ἐλευθερίας, τοσοῦτον ἐπέδωκαν περὶ τὴν σπουδὴν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ὥστε, παραβάλλοντες τὴν ἐπὶ Περικλέους ἐποχὴν, καθ' ἣν αὐταὶ ἐφθασαν τὸν βαθμὸν ἐκείνον τῆς τελειότητος, ἧς καὶ ἡ ἱστορία καὶ ὁ χρόνος διετήρησαν ἡμῖν μνημεῖα ἱκανά, πρὸς τὴν τῶν ἡρωικῶν χρόνων, δυνάμεθα δικαίως νὰ καλέσωμεν ἐκείνην *χρυσοῦν αἰῶνα τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν*. Κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἐποχὴν ἢ τε φιλοσοφία καὶ ῥητορικὴ προήχθησαν εἰς βαθμὸν ἐντελείας μέγαν, ὡσαύτως καὶ αἱ λοιπαὶ τέχναι· ἡ δὲ ἰατρικὴ, τέως ἐμπειρία οὔσα τυφλὴ καὶ περιωρισμένη πολὺ, ἔλαβε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, καθ' ἣν διέπρεψεν ὁ δαιμόνιος Ἱπποκράτης, ὁ δικαίως πατὴρ τῆς ἰατρικῆς κληθεῖς, μορφήν ἐπιστημονικωτέραν καὶ μεθοδικωτέραν. Ἐπειδὴ ὁμως πᾶν τὸ ἀκμὴν ἔχον ὑποκύπτει εἰς τὸν σταθερὸν τῆς φύσεως νόμον, τουτέστι παρακμάζει, τοῦτου δὲ τοῦ νόμου οὐδὲ τὰ ἔθνη ἐξαιροῦνται, ὡσάκις μάλιστα αἰτία τινα οἶκοθεν πηγάζοντα τείνουσιν εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἕλληνες, πρὸς τῇ παρακμῇ αὐτῶν τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ μεγαλείου, ἔσχον τὸ μέγα δυστύχημα νὰ ἴδωσι καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας ἀκολουθούσας τὴν αὐτὴν τῆς παρακμῆς ὁδὸν, καὶ ἀποδημούσας ἐκ τῆς Ἑλλάδος, καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ Ῥωμαϊκὰ ὄπλα ἐν τῇ δόξῃ αὐτῶν, λαμπρότητι καὶ παντοδυναμίᾳ κατέκτησαν αὐτήν.

Δευτέρα Περίοδος.

Μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὴν Ῥώμην, ἔνθα αἱ νίκαι τοῦ Λουκούλλου καὶ Πομπηίου κατὰ τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Ἑλλάδα μετήνεγκαν τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, καὶ ἴδωμεν ὅποιαν τινὰ τύχην ὑπέστησαν καὶ ἐνταῦθα μεταναστεύσασαι.

Ἄνδρες πολεμικοὶ καὶ λίαν φιλόδοξοι, οἱ Ῥωμαῖοι, μόνον σκοπὸν προτιθέμενοι τὴν παγκόσμιον κυριαρχίαν καὶ εἰς μηδὲν ἕτερον ἀφορῶντες ἢ τὴν κατάκτησιν τῶν ὁμόρων καὶ ἀπωτάτων ἐθνῶν, τσαούτην ἀπέχθειαν καὶ τασοῦτον μῖσος ἔτρεφον κατὰ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἐν γένει, ὥστε κατεφρόνουσαν παντὸς εἶδους μαθήσεως. «Οὐκί ἡμῖν, ἔλεγεν ὁ Κάτων γράφων τῷ υἱῷ αὐτοῦ, διατρίβοντι ἐν Ἀθήναις, ἂν οἱ Ἕλληνες φέρωσι παρ' ἡμῖν τὰς » ἐπιστήμας αὐτῶν, καὶ μάλιστα ἂν πέμψωσιν ἡμῖν τοὺς ἰατροὺς των, διότι, » ἔλεγεν, αὐτοὶ ὤμωσαν νὰ ἀποκτείνωσι διὰ τῆς ἱατρικῆς των πάντα μὴ Ἑλληνῆνα.» Ὅτε ὅμως ὁ τροπαιοφόρος τῶν Ῥωμαίων στρατὸς, φέρων πανταχοῦ τὴν νίκην, συντέλεσεν εἰς τὴν θελτίωσιν καὶ ἀπίότητα τῶν ἠθῶν τῶν Ῥωμαίων, ἕνεκα τῆς ἐπιμιξίας αὐτῶν μετὰ διαφόρων ἐθνῶν, τῶν πλείστων πεπολιτευμένων, ὁ δὲ εἰσερεύσας πανταχοῦθεν πλοῦτος καὶ αἱ ἐξ αὐτοῦ ἴδοναι κατέστησαν ἱλαρωτέρους καὶ εὐθυμότερους τοὺς πρῶην ἱταμοὺς καὶ ἀτιθάσσους Ῥωμαίους, τότε καὶ ἡ ἐκ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν προκύπτουσα ὠφέλεια ἤρξατο νὰ καταδείκνηται αὐτοῖς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ἡ δὲ καλλιέργεια αὐτῶν προώδευσεν ἰκανῶς, μετὰ τὴν ἔλευσιν μάλιστα τῶν πεπαιδευμένων τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ῥώμην. Ἡ φιλοσοφία καὶ λοιπαὶ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι ἠμαῶζον ἐν Ῥώμῃ περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην, καὶ ἀνεπλήρουσαν κατὰ μέγα μέρος τὴν ἔλλειψιν τῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ δυστυχῶς, φεῦ! παύει καὶ ἐν Ῥώμῃ ὁ ζῆλος καὶ ἡ πρόοδος τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τοῦτο δ' ἦν ἀναγκαίᾳ συνέπεια τῆς παρακμῆς καὶ πτώσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους· διότι οἱ Ῥωμαῖοι, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς μοναρχίας, ὀφειλομένην καὶ εἰς ἄλλας τε πολλὰς ἐσωτερικὰς αἰτίας, ὧν μνησὶν ποιεῖται ἡ Ἱστορία, καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν ἐκ τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς πολυτελείας διαφθορὰν τῶν ἠθῶν, μάλιστα δὲ εἰς τὰς συνεχεῖς καὶ ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων φυλῶν τῆς Ἀρκτου, ἀπολέσαντες μετὰ τῆς σωματικῆς καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν, ἀπώλεσαν καὶ πάντα ζῆλον διὰ τὴν σπουδὴν καὶ καλλιέργειαν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς λοιπὸν ταύτης, παραμελούμεναι αὐταὶ καὶ παρορώμεναι, μὴ εὐρίσκουσαι δὲ ἄσυλον ἀσφαλές καὶ ὀρηγνῆριον ἐν Ῥώμῃ, ἐπανεκάμφαν λαβοῦσαι τὴν εἰς τὸ Βυζάντιον ἄγουσαν ὁδόν, ἔνθα εἶχε μεταβῆ ἀπὸ τινος ἤδη καὶ ὁ Ῥωμαϊκὸς θρόνος. Ἐνταῦθα εἶρον μὲν κατὰ διάφορους ἐποχὰς ἄνδρας ζηλωτὰς, φιλοτέχνας τε καὶ φιλεπιστήμονας, ἐπὶ τέλους ὅμως ἐπέπρωτο, ὡς μὴ ὄφελε! νὰ ὑποστώσῃ τὴν αὐτὴν καὶ ἐνταῦθα τύχην, ὁποῖαν καὶ κατὰ τὴν Δύσιν. Τὴν πτώσιν δὲ αὐτῶν καὶ παρακμὴν ἐπέσυραν καὶ κατὰ τὸ Βυζαντινὸν κράτος αἱ τε θρησκευτικαὶ καὶ μεταφυσικαὶ ἕριδες, αἱ ἀναφεύσαι ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ μητροπόλει τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους, καὶ ἡ ἐκ διαφόρων τῆς Ἑλλάδος μερῶν καταδίωξις πολλῶν

Ἑλλήνων φιλοσόφων, καὶ ἄλλα τινα αἷτια γνωστὰ τοῖς πᾶσι, καὶ περὶ ὧν οὐκ ἔστι νῦν λέγειν κατὰ μέρος. Καίτοι δὲ παραμεληθεῖσαι καὶ ἐνταῦθα, δὲν ἀπερβέσθησαν ὁμοῦς ὀλοτελῶς, διότι ἄνδρες ἔξοχοι κατὰ πᾶν εἶδος μαθήσεως ἀνεφάνησαν μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, ὅποτε πλέον ἀπεδήμησαν καὶ ἐντεῦθεν, ὡς κατωτέρω εἰρήσεται.

Τρίτη περίοδος.

Μέχρι τοῦ νῦν εἶδομεν τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας καλλιεργουμένας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μόνον. Ἀφ' ὅτου ὅμως αὐταὶ παρήκμασεν κατὰ τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολήν, δι' ἃς προανεφέραμεν αἰτίας, τότε ἔτυχον περιστάσεων εὐνοϊκωτέρων ἵνα ἀναπτυχθῶσι καὶ προαχθῶσι μετὰ τῶν Ἀράβων. Τρία τινὰ συνέτειναν εἰς τὴν προαγωγὴν αὐτῶν καὶ ἀνάπτυξιν· α'. ἡ μετὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, κέντρον οὐσης πάντοτε τῶν ἐπιστημῶν, ἄμεσος συγκοινωνία τῶν Ἀράβων· β'. ἡ καταφυγὴ εἰς διαφόρους τῶν ἀραβικῶν χωρῶν πόλεις τῶν ἐκ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀπελασθέντων καὶ ἐκδιωχθέντων Νεστοριανῶν φιλοσόφων, οἵτινες συστήσαντες σχολὴν ἐδίδασκον· καὶ γ'. ὁ ἐκ τῶν Ἀθηνῶν διωγμὸς τῶν Πλατωνικῶν φιλοσόφων ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ.

Οἱ Ἀραβες, ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου μ. Χ. αἰῶνος, ἐνησχολήθησαν ἰδίως περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν Ἱατρικὴν. Μεταγλωττίσαντες τὰ πλεῖστα ἑλληνικὰ φιλοσοφικά τε καὶ ἱατρικὰ συγγράμματα, ἅτινα εἶχον τύπον καὶ ὑπογραμμῶν τῆς ἐπιστημονικῆς πορείας αὐτῶν, ἔχοντες δὲ προστάτας τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τοὺς κατὰ διαφόρους καιροὺς Καλίφας, ὑποθάλλοντας καὶ ἀναζωπυροῦντας διὰ τοῦ ἰδίου ἑαυτῶν παραδείγματος τὴν πρὸς τὴν σπουδὴν ζῆλον αὐτῶν, παρέσχον τεκμήρια ἱκανὰ τῆς φιλομαθίας αὐτῶν καὶ τῆς πρὸς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας προόδου τῶν. Ἡ ἱστορία τῆς ἱατρικῆς ἀποδίδει τὸν προσήκοντα ἔπαινον τοῖς Ἀραβὶ διὰ τινὰς ἀνακαλύψεις τὰς ὁποίας προσεκτήσαντο τῇ Χημείᾳ, πειρούμενοι ἵνα μετατρέψωσι τὰ ἀγενῆ μέταλλα εἰς εὐγενῆ.

Τετάρτη Περίοδος.

Ἐπομεν ἄνωτέρω ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔχει μεγάλην ἐπιβρῆν καὶ ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, διὰ τὴν ἄμεσον τῶν τελευταίων τούτων σχέσιν πρὸς τὰς μεγάλας μεταβολὰς, ὅσαι κατὰ διακεκριμένας ἐποχὰς ἐπῆλθον εἰς τοὺς διαφόρους λαοὺς. Ἡ Ἑλλάς, ἡ ἀρχαία ἑστία αὐτῆ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, τὸ κέντρον, ὥτως εἰπεῖν, τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀφ' οὗ διεδόθησαν αἱ πρῶται καὶ θεμελιώδεις βῆσεις τοῦ πα-

λιτισμῷ εἰς διάφορα ἔθνη, βιασθεῖσα ἑκοῦσα ἄκουσα νὰ ὑποκύψῃ ὑπὸ ξένον ζυγόν, εἶδεν ἑαυτὴν πεσοῦσαν ἐκ τοῦ προτέρου αὐτῆς μεγαλείου καὶ τοῦ ὕψους τῆς δόξης τῆς, καὶ τεταπεινωμένην ἔμπροσθεν τῆς Ῥωμαϊκῆς δυναστείας· τὸ αὐτὸ ἔπαθον καὶ αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι, ἀπολέσασαι καὶ αὐταὶ τὴν πρώτην αὐτῶν εὐκλειαν. Ὅ,τι ἔπαθεν ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, τοῦτ' αὐτὸ συνέβη μετὰ τινὰς αἰῶνας καὶ τῇ Ῥώμῃ, κατ' ὀλεθρίαν ἴσως ἀμοιβὴν τῶν ὄσων αὐτῇ ἔπραξεν. Ἀπολέσασα τὴν ἑαυτῆς ἐλευθερίαν ἢ Ῥώμῃ, διὰ τὰς προσηρημένας αἰτίαι, ἐστερήθη καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς, αἱ δὲ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι, ἀπολέσασαι πολὺ τῆς ἑαυτῶν λαμπρότητος, ἀπεσβέσθησαν ὀλοτελῶς. Ἡ ἐποχὴ τῶν Ἀράβων ἀνεζωπύρησεν ὀπωσοῦν ταύτας καὶ ἐλάτρυεν οὐκ ὀλίγον, μετὰ ταῦτα ὅμως ἡ καταδιώξις αὐτῶν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων ἠνάγκασε τούτους νὰ παραιτήσωσι καὶ τέχναις καὶ ἐπιστήμας, ἵνα ὑπερασπίσωσιν ἑαυτοὺς κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐντεῦθεν ἀρχεται νέα ἐποχὴ πάλιν τῶν φώτων κατὰ τὴν Δύσιν, βεβουθισμένην οὖσαν ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας τῷ σκότει τῆς ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος· ἡ ἐποχὴ αὕτη χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος.

Ὁ αἰὼν οὗτος τῆς ἀναγεννήσεως καὶ προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν φώτων κατὰ τὴν Δύσιν. Ἦδη ὁ κληρὸς ἤρξατο ἀποβάλλειν τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ, ἣν ἐξέσκει ἐπὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐφ' ἱκανοὺς αἰῶνας· ἡ κυριαρχία αὐτοῦ ἡλαττοῦτο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, καθ' ὅσον τὰ φῶτα τῆς παιδείας διεδίδοντο. Κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν αἰῶνα πάντες οἱ πεπαιδευμένοι Ἕλληνας, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καταλιπόντες τὴν πόλιν ταύτην, κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τὰ τῶν προγόνων αὐτῶν συγγράμματα. Ἐνταῦθα ὑποδεχθέντες παρὰ τοῖς ἐν Φλωρεντίᾳ Μεδίκοις καὶ τῷ Πάπᾳ Λέοντι τῷ δεκάτῳ, ἀνήκοντι τῇ αὐτῇ οἰκογενεῖα, ἀντήμειψαν δαψιλῶς καὶ πλουσιοπαρόχως τὴν φιλοξενίαν αὐτῶν ταύτην, διαδόντες τὰ γράμματα ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐκτοτε ἡ παιδεία ἔλαβε νέαν φάσιν, προβαίνουσα ἐπὶ τὰ πρόσω γιγαντιαίως βήμασι, καὶ καθαρῶς ἀγυρτείας καὶ πλάνης. Βραδύτερον αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι, μετενεχθεῖσαι καὶ μεταφυτευθεῖσαι ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐν Γαλλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ καὶ τυχοῦσαι περιστάσεων εὐνοϊκῶν πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ προαγωγὴν, παρήγαγον ἀφθόνας τοὺς καρπούς. Τὴν δὲ προόδον τῶν ἐπιστημῶν ἐξησφάλισεν, ἐπαγγίωσε καὶ ἐστερέωσε πλέον ἢ ἐφευρέσεις τῆς Τυπογραφίας, τοῦ οὐρανίου τούτου δώρου καὶ τῆς ἐπωφελεστεράς πασῶν τῶν ἄχρι τοῦ νῦν ἐφευρέσεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· δι' αὐτῆς, τὸ μέγα πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας καὶ μαθήσεως πρόσκομμα, ὅπερ ἦν ἡ ὑπέροχος τῶν βιβλίων τιμὴ καὶ ἡ σπάνις αὐτῶν, διελύθη, αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι δικαιο

νίσθησαν, ἡ κυριαρχία τοῦ κλήρου κατεστράφη καὶ πλεῖστα ὅσα ἐπήγασαν ἐξ αὐτῆς, ὠφελείας καὶ προόδου παραίτια. Κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἐγένετο ἡ ἀνακάλυψις τοῦ Νέου Κόσμου· ἡ ἀνακάλυψις αὕτη, πρὸς τοῖς λοιποῖς καλοῖς, συνετέλεσε τὰ μέγιστα τῆ τε Ἰατρικῆ καὶ τῆ φυσικῆ ἱστορίας, πλουτίσασα τὴν πρώτην διὰ διαφορῶν καὶ πολυτίμων φαρμάκων, αὐξήσασα δὲ τὴν δευτέραν διὰ προϊόντων νέων τῆς φύσεως καὶ τῆ ἀρχαία Ἡπειρώ ἀγνώστων. Ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, πολλαὶ καὶ ποικίλαι ἀνακαλύψεις, ἀναγόμεναι εἰς διαφοροὺς κλάδους τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, προσετέθησαν ταύταις· διάφοροι δὲ ἔνδοξοι ἄνδρες, ὧν τὰ ὀνόματα προφέρει μετὰ σεβασμοῦ ἡ ἱστορία, ὀπαδοὶ τῶν Μουσῶν καὶ φίλοι, ὑπὸ φιλολάου καὶ πεφωτισμένας κυβερνήσεις καὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἐνθέρμους προστατίδας, προήγαγον, ἐλάμπρυναν καὶ ὑψώσαν αὐτὰς εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, εἰς ὃν ἀφίκοντο ἤδη, μάλιστα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ παργωγοῦ τοιοῦτων καὶ τηλικούτων γεγονότων δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος.

Γ. Ι. ΚΑΝΕΛΛΙΔΗΣ Ἱατρός.

ΕΥΤΡΑΠΕΛΟΣ ΣΠΟΥΔΑΙΟΛΟΓΙΑ.

Εἰς δημοσίαν τινα καὶ πλήρη συνεδρίασιν τῶν ζώων (κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἀρχαίου τινὸς χειρογράφου ἀνεκδότου) ἐτέθη ὡς ζήτημα, «ἐὰν ὅσα ὁ ἄνθρωπος, περιγράφων τὸν ἐαυτὸν του φυσικῶς καὶ ἠθικῶς, ἦσαν ἀληθῆ καὶ ἀμερολήπτως γεγραμμένα.» Πολλοὶ ῥήτορες ἔλαβον τὸν λόγον, καὶ ἐκ ταύτων πάντων Ὁΐονος, ὡς μεγαλοφώνωτατος, διΐσχυρίσθη ὅτι εἰς τὰς μετὰ τοῦ ἀνθρώπου σχέσεις του ἀνεκάλυψε πολλὰς οὐσιώδεις ἀντιφάσεις μεταξὺ τῶν πράξεων καὶ τοῦ κειμένου τῶν κολακευτικῶν περὶ τοῦ ζώου τούτου διατριβῶν. Ἡ σύγχυσις ἀπέβαινεν ἀπὸ στιγμὴν εἰς στιγμὴν μεγαλειτέρα πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος, ὅτε ἡ καμπόνηρος ἀλώπηξ, ἀναβάσα τὸ βῆμα, ἔλεξε τάδε.

«Συνάδελφοι! ἀντὶ νὰ πονοκεφαλῶμεν πρὸς λύσιν ζητήματος τόσον σπουδαίου, προτείνω νὰ ὀνομασθῆ ὁ νοημονέστερος ἐξ ἡμῶν ὡς εἰσηγητῆς, καὶ ἀφ' οὗ ἐξετάσῃ, σπουδάσῃ καὶ μελετήσῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζῶον—τὸν ἄνθρωπον—καθὼς αὐτὸς ἐξετάζει σπουδάζει καὶ μελετᾷ ὅλα τὰ ἔντιμα καὶ ἀξιότιμα μέλη τῆς παρούσης ὀμηγύρεως, νὰ μᾶς ἀναφέρῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν του.»